

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«РОЗВИТОК РОЗУМОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ»**

Виконала: студентка 2 курсу
ДО1–М19 групи, спеціальності 012
Дошкільна освіта
Хоптинська Анна Едуардівна

Керівник:
Газіна І.О., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методик
дошкільної освіти

Рецензент:
Моцик Р.В., кандидат педагогічних
наук, доцент, кафедри інформатики

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ.....	11
1.1 Особливості розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку.....	11
1.2 Розумовий розвиток старших дошкільників в процесі формування елементарних математичних уявлень.....	39
Висновок до 1 розділу.....	58
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ПО РОЗВИТКУ РОЗУМОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ	60
2.1 Діагностика рівня сформованості розумових здібностей у дітей старшого дошкільного віку (констатувальний експеримент).....	60
2.2 Методика організації занять, спрямованих на розвиток розумових здібностей дітей старшого дошкільного віку (формувальний експеримент).....	67
2.3 Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи	75
Висновок до 2 розділу.....	79
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83

ВСТУП

Актуальність дослідження. Для сучасної освітньої системи проблема розвитку розумових здібностей надзвичайно важлива. Третє тисячоліття ознаменоване інформаційною революцією, коли розумні й освічені люди цінуються як справжнє національне багатство. Необхідність компетентно орієнтуватися у зростаючому обсязі знань пред'являє інші вимоги до розумового розвитку підростаючого покоління, ніж це було 30-40 років тому. На перший план висувається завдання формування здатності особистості до активної розумової діяльності.

В умовах розвитку варіативної і різноманітності дошкільної освіти в останнє десятиліття відбувається впровадження в практику роботи дошкільних навчальних закладів альтернативних освітніх програм, що реалізують різні підходи до питань освіти і розвитку дитини дошкільного віку. У зв'язку з цим, усе більш актуалізується проблема розробки концептуальних підходів до побудови системи безперервної спадкоємної математичної освіти дошкільників, визначення цілей і оптимальних меж освітнього змісту дошкільних програм і їх взаємозв'язку з шкільними програмами, забезпечення якості і повноти методичного забезпечення цих програм.

Необхідність розробки концепції безперервного математичного розвитку дитини дошкільного віку обумовлена, з одного боку, сучасними вимогами до організації особисто-орієнтованого освітнього процесу в ЗДО, мета якого – розвиток дитини, а, з іншого – необхідністю вирішення проблеми створення безперервного освітнього процесу на дошкільному етапі, де б була реалізована можливість розвитку особистості дитини відповідно до її індивідуальних особливостей.

В дошкільний період дитина оволодіває основними уміннями і навичками різних видів діяльності: ігрової, трудової, навчальної, спілкування,

малювання, ліплення, конструювання. Коло знань про предмети і явища розширюється завдяки виникненню і розвитку нових видів діяльності та поглибленню змісту тих, які формувались у період раннього віку. Дітям даються поняття про життя і працю дорослих, норми і правила поведінки, стосунки між людьми. Засвоюються знання про сім'ю, явища суспільного життя, рідне місто чи село, Україну, рідний люд, його звичаї та традиції, народне мистецтво.

В старшому дошкільному віці знання все частіше поєднуються з розвитком пізнавального ставлення до навколишнього, яке вимагає розвитку певних способів їх освоєння. Діти оволодівають порівнянням, узагальненням, класифікацією, у них формується загальний спосіб розумової діяльності: здатність швидко і точно зрозуміти завдання, планомірно і послідовно вирішувати його, вірно оцінювати результати. Розумова діяльність у дітей формується в процесі навчання під керівництвом дорослого.

Найважливіше завдання сучасної освіти полягає у формуванні особистості, яка має високим рівнем розумового розвитку, здатної ефективно засвоювати знання і застосовувати їх на практиці.

Пошук нових психологопедагогічних підходів до розвитку розумової активності дітей в дошкільному віці стає все більш значущим, оскільки саме активність розуму є одним з основоположних властивостей особистості. Відомо, що розумове виховання і розвиток дітей полягає не тільки в тому, щоб дати дітям знання, а й навчити їх використовувати ці знання в різноманітній діяльності.

Проблема розумового розвитку дитини давно й плідно розробляється в психології та педагогіці. У численних психолого-педагогічних дослідженнях доведено важливість застосування різних форм і методів розвитку розумової активності дітей у процесі дошкільної освіти. Використання цих форм і методів найтіснішим чином пов'язано з процесом оновлення наукової,

методичної і матеріальної бази виховання і навчання на вказаних рівнях освіти.

Засновником дошкільної дидактики є Я.-А. Коменський, який основними дидактичними завданнями вважав «...розширення безпосереднього досвіду дитини, збагачення її знань про предмети і явища, формування вміння розрізняти схожі предмети та явища і правильно називати їх». Він обґрунтував програму навчання, зміст якої становлять відомості про предмети і явища навколишньої дійсності, згруповані й позначені науковими термінами «фізика», «оптика», «астрономія», «географія», «геометрія», «статика», «діалектика» та ін. Наприклад, діалектикою Я.-А. Коменський вважав виховання у дітей уміння «...ставити питання і відповідати на них, не відволікаючись, твердо тримати думку в межах запропонованої теми. Відчуття й уявлення, думки й слова, мова й діяльність, на його погляд, є важливими умовами процесу навчання, який повинен відповідати рівню розумового розвитку дитини. Це є запорукою успішного її навчання. Крім того, необхідно брати до уваги різні здібності дітей до навчання: є діти з гострим розумом і бажанням вчитися; з гострим розумом, слухняні, повільні; з гострим розумом, але нестримані і вперті; слухняні і допитливі, але повільні і мляві; байдужі, мляві, без інтересу до навчання; тупі, із зіпсованою і злою натурою» [16, с. 34].

Дотримання дидактичних принципів, на думку Я.-А. Коменського, забезпечить повноцінний розумовий розвиток дитини, а саме навчання сформує звичку до розумової праці, у розвитку якої полягає головне і найважче завдання виховання

У дошкільному віці формується пізнавальний потенціал розумових процесів, виробляється мотивація предметно-операційної, ігрової, учбової, творчої діяльності і спілкування. Дослідження відомих психологів П. Я. Гальперина, О. В. Запорожця свідчать про те, що вживані в дошкільному дитинстві форми знання мають нескороминуще значення для розумового

розвитку дитини в майбутньому. О. В. Запорожець відмітив, що «...якщо відповідні інтелектуальні і емоційні якості дитини не розвиваються належним чином на стадії дошкільного дитинства, то пізніше здолати виникаючі недоліки в становленні особи в цьому аспекті виявляється важко або зовсім неможливо» [20, с. 76].

Теоретичні основи формування розумових (інтелектуальних) умінь широко представлені в низці психолого-педагогічних досліджень (Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін, Е. Н. Кабанова-Меллер, Н. А. Менчинська, В. Ф. Паламарчук, С. Л. Рубінштейн, Т. І. Шамова, І. С. Якиманська та ін.).

При цьому особливий акцент здійснюється на з'ясування психологічних закономірностей розвитку розумових здібностей особистості, способів їх стимулювання з урахуванням вікових особливостей дітей і можливостей змісту учбового матеріалу.

Один з провідних фахівців в галузі розумового розвитку дошкільників М. М. Подд'яков справедливо підкреслював, що «...на сучасному етапі треба давати дітям ключ до пізнання дійсності, а не прагнути до вичерпної суми знань, як це мало місце у традиційній системі розумового розвитку» [53, с. 28].

Дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних психологів: П. П. Блонського, Л. С. Виготського, В. В. Давидова, В. А. Крутецького, Же. Піаже, Я. А. Пономарьова, С. Л. Рубінштейна, Н. Ф. Талізної, Л. М. Фрідмана, Г. Хемлі та ін. показують, що без цілеспрямованого розвитку різних форм мислення, що є одним з важливих компонентів процесу пізнавальної діяльності, неможливо досягти ефективних результатів в навчанні дитини, систематизації його учбових знань, умінь і навичок.

у роботах вітчизняних і зарубіжних вчених дошкільне дитинство визначається як період, оптимальний для розвитку розумових здібностей. Так вважали педагоги, які створили перші системи дошкільного виховання, - Ф. Фребель, М. Монтессорі. Але в дослідженнях А. П. Усової, О. В. Запорожця, Л. А. Венгера, М. М. Подд'якова виявлено, що можливості

розумового розвитку дітей дошкільного віку значно вищі, ніж вважалося раніше. Дитина може не тільки пізнавати зовнішні, наочні властивості предметів і явищ, як це передбачено в системах Ф. Фребеля, М. Монтесорі, але й здатна засвоювати уявлення про загальні зв'язки, що лежать в основі багатьох явищ природи, соціального життя, опанувати способами аналізу і вирішення різноманітних завдань.

Формування математичних уявлень є потужним засобом розумового розвитку дошкільника, його пізнавальних сил і творчих здібностей. Дана проблема відбита в дослідженні умов формування пізнавального інтересу до математики (Л. М. Вахрушева), способів гуманізації математичної освіти (Е. В. Соловйова), вдосконалення змісту дошкільної освіти (Л. К. Горькова), а також в дослідженні проблеми становлення уявлень дитини про масу предметів (Н. Г. Білоус), про величину предметів і способи їх виміру (Р. Л. Березіна), розвитку уміння вирішувати логічні завдання (З. А. Грачева, Е. А. Носова). Ряд робіт присвячений спадкоємності методик навчання молодших школярів і дошкільнят (Є. Є. Кучерова), методичній підготовці педагогів до управління математичним розвитком (В. В. Абашкіна).

Як вказує ряд дослідників (Н. Г. Білоус, Л. І. Божович, Н. І. Непомнящий, Л. С. Славіна, А. А. Смоленцева, А. А. Столяр, Т. В. Тарунтаєва, Г. І. Щукіна та ін.), система навчання, що склалася в дитячих дошкільних установах, недостатньо орієнтована на розвиток пізнавальних інтересів і інтелектуальних умінь дітей в процесі вивчення математики, що призводить до втрати інтересу, байдужому відношенню до вчення вже в дошкільному віці і негативно впливає на весь хід розвитку особистості.

У зв'язку з недостатньою вивченістю цієї проблеми в дошкільних навчальних закладах не проводиться цілеспрямована робота по формуванню у дітей інтересу до математики, не приділяється увага формуванню логічних структур мислення, розвитку креативних здібностей, зв'язків математичної освіти з духовним життям дітей і практичним досвідом, що не відповідає

соціальному замовленню сучасної школи. Явно недооцінюються на практиці такі питання інтелектуального розвитку, як формування у дошкільників допитливості, самостійності, тобто тих якостей, які потрібні дитині для радісного сприйняття навколишнього світу і майбутньої успішної навчальної діяльності. Потенційні можливості дітей часто залишаються нереалізованими. Ці і інші недоліки багато в чому пояснюються некритичним відношенням вихователів до нині чинних програм дошкільних освітніх установ, недосконалістю їх науково-методичної підготовки, особливо з питань педагогічної психології, низьким рівнем культури спілкування в логіці особово-орієнтованої моделі взаємодії з дітьми.

Матеріали досліджень і досвід масової практики свідчать про наявність протиріч :

- у недостатній розробленості проблеми і розвитком мотиваційної, емоційної й інших сфер;
- розробленості цієї проблеми практичним і теоретичним рівнем формування інтелектуальних умінь в ЗДО.

Пошук шляхів подолання цих протиріч і визначив вибір теми нашого дослідження: «Розвиток розумових здібностей дітей старшого дошкільного віку у процесі формування елементарних математичних уявлень».

Виходячи з даної теми, ми визначили **мету дослідження** – теоретично обґрунтувати й практично довести методика розумового розвитку старших дошкільників в процесі формування елементарних математичних уявлень.

Об'єктом дослідження є освітній процес в ЗДО.

Предметом дослідження є педагогічні умови розвитку розумових здібностей дошкільників у процесі формування математичних уявлень.

Відповідно до проблеми, об'єкту і предмета дослідження нами вирішувалися наступні **завдання**:

- Розкрити суть розумового розвитку старших дошкільників в процесі формування елементарних математичних уявлень.

- Обґрунтувати педагогічні умови розвитку розумових здібностей старших дошкільників в процесі формування елементарних математичних уявлень.
- Окреслити складові розвиваючого середовища в дошкільних навчальних закладах як засіб активізації розумової діяльності дошкільників.
- Узагальнити результати дослідження і визначити шляхи вдосконалення науково-методичної підготовки вихователів до роботи по розумовому розвитку старших дошкільників в процесі формування у них математичних уявлень.

Гіпотеза дослідження. Приступаючи до дослідження, ми виходили з припущення про те, що провідними умовами розумового розвитку старших дошкільників в процесі формування елементарних математичних уявлень є :

- наявність чітко обґрунтованих цілей і змісту освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах, спрямованих на розумовий розвиток дошкільників в процесі формування елементарних математичних уявлень;
- врахування особливостей фізичного, психологічного та розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку в процесі формування математичних уявлень;
- систематичність роботи шляхом активізації ігор та ігрових прийомів, що викликають інтерес дітей до занять;
- варіативна застосування програм дошкільних навчальних закладів, стимулюючих розвиток розумових здібностей дошкільників;
- гуманізація освітнього процесу як умова розумового розвитку дошкільників.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези використовувалися сукупність доповнюючих один одного методів: вивчення і теоретичний аналіз психологічної і педагогічної літератури,

спостереження, бесіда, вивчення продуктів діяльності дітей, кількісна і якісна обробка отриманих результатів.

Практична значущість дослідження. Матеріали дослідження можуть бути використані в педагогічній діяльності різних освітніх установ. Положення та висновки дипломної роботи можуть бути використані для підготовки до семінарських занять та лекцій у вузах, написання кваліфікаційних робіт, рефератів.

Експериментальне дослідження відбувалося на базі закладу дошкільної освіти «Казка» (м. Городок, Хмельницької області).

Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури.

ВИСНОВКИ

Розумовий розвиток – це і процес, і рівень пізнавальної діяльності дитини у всіх його проявах: знаннях, пізнавальних процесах, здібностях тощо; він здійснюється у результаті дії на дитину обставин життя і середовища. Має значення і спадковий фонд задатків.

У віці 5-6 років, діти відрізняються досить високим рівнем розумового розвитку, що включає сприйняття, змістове запам'ятовування, інтенсивно розвивається уява, узагальнення норми мислення.

Розумовий розвиток дитини передбачає наявність у неї кругозору, запасу конкретних знань. Математичні уявлення є засобом інтелектуального розвитку старших дошкільників. Важливим моментом, що складає «організацію», є зміст заняття.

Розумове виховання полягає у збагаченні знань дитини, розвитку мислительних процесів, формуванні вміння знаходити, осмислювати, інтерпретувати, використовувати відповідно до потреби інформацію. Його успіх залежить від характеру засвоєваних знань, від засобів і методів, якими послуговується вихователь, його уміння налаштовувати дитину на постійний інтелектуальний розвиток і продуктивну інтелектуальну діяльність. Ці аспекти є складовими змісту розумового виховання.

Зміст розумового виховання – формування у дітей певного обсягу знань про предмети і явища (суспільне життя, природу, людину тощо), способів мислительної діяльності (вміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, узагальнювати).

Значну роль у розумовому вихованні та розвитку інтелекту дитини відіграє математичний розвиток. Математика має унікальний розвиваючий ефект. Її вивчення сприяє розвитку пам'яті, мовлення, уяви, емоцій; формує наполегливість, терпіння, творчий потенціал особистості. Математика – один із найбільш важких навчальних предметів. Педагог дошкільного закладу

повинен дати дитині відчуття, що вона зможе зрозуміти, засвоїти не тільки окремі поняття, але і загальні закономірності.

Необхідними педагогічними умовами розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку в процесі формування елементарних математичних уявлень є: наявність чітко обґрунтованих цілей і змісту освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах, спрямованих на інтелектуальний розвиток дошкільників в процесі формування елементарних математичних уявлень; облік особливостей дітей старшого дошкільного віку в процесі формування математичних уявлень; використання наочності, алгоритму; систематичність роботи шляхом активізації ігор та ігрових прийомів, що викликають інтерес дітей до занять; варіативна застосування програм дошкільних освітніх установ, стимулюючих інтелектуальний розвиток дошкільнят; гуманізація освітнього процесу як умова інтелектуального розвитку дошкільнят.

Результати педагогічного експерименту доказали правильність висунутої нами гіпотези, що формування розумових здібностей старших дошкільників інтенсивно відбувається в ході занять з елементарної математики за умов наявності чітко обґрунтованих цілей і змісту освітнього процесу, спрямованих власне на розумовий розвиток дошкільників; врахування особливостей фізичного, психологічного та розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку; систематичності роботи шляхом активізації ігор та ігрових прийомів, що викликають інтерес дітей до занять; варіативного застосування програм дошкільних навчальних закладів, стимулюючих розвиток розумових здібностей дошкільників; гуманізації освітнього процесу.

Результати показали, що в експериментальній групі, в якій заняття проводилися згідно запропонованої нами методики значно підвищився рівень сформованості розумового розвитку в процесі формування елементарних математичних уявлень. Помітно змінився на краще рівень пізнавального інтересу, розвитку мови. Дошкільники стали уважніші на заняттях, а також

підвищився рівень логічного запам'ятовування. У той же час показники контрольної групи були значно скромнішими.

Це засвідчило, що позитивна динаміка змін розвитку дошкільників можлива в умовах спеціально організованої роботи.

Ефективність рівня формування розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку буде підвищена, якщо буде створена емоційно-благополучна атмосфера в групі, гарантія свободи і самостійності, психологічний настрій в умовах педагогічного керівництва, і будуть враховані наші висновки з діагностик відносно проведення занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баглаєва Н. І. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дошкільників // Дошкільне виховання. 1999. № 7. С. 5-7.
2. Баглаєва Н. Логіко-математичні ігри // Палітра педагога. 2000. №1. С. 14-17
3. Белошистая А. В. Формирование и развитие математических способностей дошкольников. Москва : ВЛАДОС, 2003. 400 с.
4. Богат В., Николаев В. Развивать творческое мышление // Дошкольное воспитание. 1994. №1. С. 2-5.
5. Бурова А, Математика у дидактичних іграх // Дошкільне виховання. 2004. №8. С. 27.
6. Венгер Л. А., Дьяченко О. М. Игры и упражнения по развитию умственных способностей у детей дошкольного возраста. Москва : Просвещение, 1989. 127 с.
7. Венгер Л. А., Пилюгина Г. А., Венгер Н. Б. Воспитание сенсорной культуры ребенка. Москва : Просвещение, 1998. 220 с.
8. Войтенко В. І., Харченко А. А., Грицюк Л.А., Каратаєва М. І. Базовий компонент : пошуки, знахідки. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2001. 148 с.
9. Воронцова О. Б. Цікава математика // Дошкільний навчальний заклад. 2007. №12. С. 30-31
10. Воспитание и обучение в детском саду / Под ред. А.В.Запорожца. Москва : Просвещение, 1976. 302 с.
11. Выготский Л. С. История развития высших психических функций. Собр. соч. Т.3. Москва : Педагогика, 1983. 423 с.
12. Выготский Л. С. Мышление и речь. Собр. соч. Т. 2. Москва : Педагогика, 1982. 68 с.

13. Газіна І. Формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку : Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2009. 240 с.
14. Головань Т. Пізнавальний інтерес як чинник підвищення ефективності процесу навчання // Рідна школа. 2004. №6 С. 15-17.
15. Грибанова О. К., Колечко В. В., Пасека А. М., Щербакова К. Й. Математика дошкільнятам. Пер. з рос. Київ : Рад. шк., 1990. 112 с.
16. Давыдов В. В. Проблема развивающегося обучения. Москва : Просвещение, 1986. 160 с.
17. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія (курс лекцій і практикум): Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2007. 320 с.
18. Дикань Н. І. Пізнавальний розвиток старших дошкільників. Харків : Основа, 2011. 319 с.
19. Єрменчук А. І. Навчання дітей логіки в різних вікових групах дошкільного навчального закладу. Кам'янець-Подільський : видавець ПП Зволейко, 2006. 88 с.
20. Запорожец А. В. Избранные психологические труды в 2 т. Т.1. Москва, 1986. 368 с.
21. Іщенко Л. Формування логіко-математичних понять у дошкільників.
URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vird/2009_6/10.pdf
22. Игнатьев Е. И. Психология изобразительной деятельности детей. Москва : Просвещение, 1961. 220 с.
23. Интеллектуальное развитие и воспитание дошкольников. Москва : Академия, 2002. 109 с.
24. Козлова С. А. Дошкольная педагогика: Учебник для студ. сред. пед. учеб. заведений. Москва : Академия, 2004. 416 с.

25. Колесникова Е.В. Математика для дошкольников 5-6 лет: Сценарий занятий по развитию математических представлений. Москва : Гном-Пресс, 1999. 110 с.
26. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-метод. посіб. / Наук. ред. О. Л. Кононко. Київ : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. 243 с.
27. Конфорович А. Г., Лебедева З. Є. Формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку. Київ : Вища школа, 1976. 232 с.
28. Кузин В. С. Психология. Москва : Просвещение, 1997. 380 с.
29. Крушинська В., Мацюк Л. Дидактичні ігри та вправи з математики // Дошкільне виховання. 1991. №5. С. 10-14.
30. Крылов Е. Школа творческой личности // Дошкольное воспитание. 1992. №7. С. 30-34.
31. Кругецкий В. А. Психология математических способностей у дошкольников. Москва : Просвещение. 1968. 431 с.
32. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. Москва : Академия, 1981. 212 с.
33. Леушина А. М. Формирование элементарных математических представлений у детей дошкольного возраста. Москва : Просвещение, 1990. 210 с.
34. Ломака Л. І. Проблема ціннісного пізнання в навчальній діяльності // Педагогіка і психологія. 1997. №1. С. 160-165
35. Логика и математика для дошкольников / Авт. – сост. Е. А. Носова, Р. Л. Непомнящая. Санкт-Петербург, 1996. 79 с.
36. Логвинова В. И., Саморукова П. Г. Дошкольная педагогика. Учеб. пособие для студ. пед. инст-тов. Москва : Просвещение, 1988. 270 с.
37. Марцинковская Т. Д. Диагностика психического развития детей. Москва : Линка-пресс, 1998. 208 с.

38. Математика до школы: пособие для воспитателей детских садов и родителей. Ч.1. / А. А. Смоленцева, О. В. Пустовой. Санкт-Петербург : Детство-пресс, 2003. 191 с.
39. Менджерцкая Д. В. Воспитателю о детской игре. Москва : Просвещение, 1982. 287 с.
40. Метлина Л. С. Математика в детском саду. Москва : Просвещение, 1984. 256 с.
41. Метлина Л. С. Занятия по математике в детском саду: (Формирование у дошкольников элементарных матем. представлений). Пособ. для воспитателя дет. сада. 2-е изд., доп. Москва : Просвещение, 1985. 223 с.
42. Михайлова З. А., Непомнящая Р. Л. Теоретические и методические вопросы формирования математических представлений у детей дошкольного возраста. Ленинград, 1988. 145 с.
43. Мухина В. С. Детская психология. Москва : Просвещение, 1985. 272 с.
44. Немов Р.С. Психология : Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: в 3 кн. 4-е изд. Кн.2. Москва : Владос, 2001. 608 с.
45. Носова Е. А. Формирование умений решать логические задачи // Межвузовский сборник научных трудов. Ленинград, 1990. С. 24-37.
46. Перова М. Н. Дидактические игры и упражнения по математике для работы с детьми дошкольного и младшего школьного возраста. Москва : Просвещение, 1996. 144 с.
47. Плетеницька Л. С., Крутій К. Л. Логіко-математичний розвиток дошкільників. Запоріжжя : ЛПКС, 2002. 156 с.
48. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.
49. Піроженко Т. Методичні аспекти реалізації освітньої лінії “Дитина в сенсорно-пізнавальному розвитку” // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2013. №2. С. 4-9.

50. Пласкина Л. И. Математика в детском саду : Мет. пособие для детей. Москва, 1994. 68 с.
51. Подготовка детей к школе в семье / Т. А. Марковой Ф. А. Сохина. Москва, 1976. 220 с.
52. Подготовка детей к школе в детском саду / Ф. А Сохина, Т. В. Тарунтаева. Москва : Просвещение, 1978. 268 с.
53. Поддъяков Н. Н. и др. Умственное воспитание дошкольника. Москва : Академия, 1972. 240 с.
54. Психолого-педагогические проблемы обучения и воспитания детей шестилетнего возраста (Круглый стол) // Вопр. психологии. 1984. № 4-5. С. 11-15.
55. Смоленцева А. А. Сюжетно-дидактические игры с математическим содержанием. Москва : Просвещение, 1993. 54 с.
56. Сорокина А. И. Дошкольная педагогика. Москва : Просвещение, 1951. 352 с.
57. Старченко В, Логіко-математичний аспект дошкільної освіти // Дошкільне виховання. 2005. №7. С. 22-23.
58. Старченко В, Навчання математики: сучасний погляд // Дошкільне виховання. 2008. №7. С. 19-21.
59. Степанова Т. М. Діференційоване навчання дітей дошкільного віку математики: різнорівневі програми. Миколаїв : МДПІ, 1997. 27 с.
60. Степанова. Т. М. Індивідулізація на заняттях з математики в дошкільних закладах. Миколаїв : МДПІ, 1997. 103 с.
61. Тарунтаева Т. В. Развитие элементарных математических представлений у дошкольников. 2-е изд., испр. Москва : Просвещение, 1980. 64 с.
62. Теплов Б. М. Избранные труды. Т. 1. Москва, 1985. 270 с.
63. Тихомирова Л. Ф., Басов А. В. Развитие логического мышления детей. Ярославль : Гринго, 1995. 240 с.

64. Усова А. П. Обучение в детском саду. Москва : Просвещение, 1981. 207 с.
65. Фесюкова Л. Б. Розвивальні ігри для дітей 4-7 років. Харків : Веста: ТОВ Видавництво «Ранок», 2007. 144 с.
66. Фидлер М. Математика уже в детском саду: Пособие для воспитателя дет. сада. Москва : Просвещение, 1981. 159 с.
67. Формирование элементарных математических представлений у дошкольников / Под ред. А. А. Столяра. Москва : Просвещение, 1988. 303 с.
68. Формирование элементарных математических представлений у дошкольников / Березина З. А. и др. Москва : Просвещение, 1988. 303 с.
69. Харламов И. Ф. Педагогика : Учебное пособие 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Высш. шк., 1990. 576 с.
70. Харченко А. А. Підготовка дітей до школи : Програма та методичні рекомендації навчання та виховання дітей, не охоплених суспільним дошкільним вихованням. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2002. 108 с.
71. Хомуленко Т. Б. Форма та величина. Навч. видання (для роботи з дітьми 4-6 років). Серія «Виховуємо розумників». Харків : ТОВ «Торнадо», 2005. 16 с.
72. Шаталова Е.В. Педагогическая практика по теории и методике развития математических представлений у детей дошкольного возраста: Учебно-методическое пособие. Белгород : ИПЦ «ПОЛИТЕРРА», 2005 . 75 с.
73. Шевелев К.В. Развивающие игры для дошкольников. Москва : Изд-во института психотерапии, 2001. 100 с.
74. Щербакова К.Й. Методика навчання математики дітей дошкільного віку. Київ : Вища школа, 1982. 263 с.
75. Щербакова К. Й. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників : Навч. посіб. Київ : Вища школа, 1996. 240 с.

76. Щербакова Е. И. О математике малышам. Київ : Радянська школа, 1984. 64 с.
77. Щукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. Москва : Педагогика, 1988. 285 с.
78. Эльконин Д. Б. Детская психология. Москва : Академия, 2004. 362 с.